

Tiedeviestinnästä kannettava huolta

Hannu Heikkilä

Reilu kymmenen vuotta sitten Suomen Akatemian silloiset tutkijaprofessorit - yhtä lukuun ottamatta - allekirjoittivat lausuman, jossa otettiin kantaa tieteelliseen julkaisu toimintaan. Viesti oli selvä: tutkijoiden piti julkaista vain kansainvälisissä sarjoissa. Tähän liittyi myös ajattelu, jonka mukaan tieteellinen tutkimus saattoi olla laadukasta vain, jos se julkaistiin englanniksi tai muilla kansainvälisillä kielillä. Suomen Akatemian kautta tullut rahoitus tieteellisten julkaisujen tukemiseen - ja välillisesti myös vaihtotoimintaan - näyttötyy aikansa eläneeltä.

Tutkijaprofessoreiden julkilausumaa seurasi keskustelu, johon myös Tieteellisten seurain valtuuskunta otti osaa. Tämä johti siihen, että tieteen keskustoimikunta asetti 2.5.1989 julkaisuasiointia selvittäneen jaoston, joka sai työnsä valmiiksi kesäkuussa 1991 (*Tieteellisen julkaisu toiminnan nykytila ja kehittäminen - Suomen Akatemian julkaisuja 3/91*).

Tämän jaoston työskentelystä on jo vierähtänyt kymmenen vuotta. Kuluneina vuosina maamme tieteellistä tutkimusta ja tiedehallintoa on eri yhteyksissä arvioitu ja tällöin sivuttu myös julkaisu toiminnan tilaa. On myös pohdittu julkaisu toiminnan erityiskysymyksiä kuten esimerkiksi väitöskirjojen julkaisukäytäntöjä. Mutta kokonaisarviota tieteellisen julkaisu toiminnan tilasta ei ole moniin vuosiin tehty. Nyt voisi olla aika arviointiin, joka kohdistuisi tieteellisen julkaisu toiminnan kokonaisuuteen.

Tässä yhteydessä kysymys voidaan asettaa kuten on tehty jo monta kertaa aiemminkin: ohjautuvatko julkaisu toiminnan saamat veromarkat tarkoituksenmukaisella tavalla. Mm. tekniikan muutosten myötä painattaminen tuli yhä halvemmaksi, jolloin yliopistot ja niiden laitokset lisäsivät voimakkaasti julkaisujaan - monesti harmaiksi kuvattuja. Myös valtion tutkimuslaitokset saivat resursseja niin, että sarjojensa avulla ne saattoivat osoittaa hyödyllisyytensä. Samaan aikaan tieteellisten seurojen julkaisu toiminta polki paikoillaan - ja suhteellisesti laskettuna taantui. Tällä hetkellä yksi valtion tutkimuslaitos voi panostaa omaan julkaisu toimintaansa enemmän kuin yli 200 tieteellistä seuraa saa yhteensä valtionapua.

Ovatko yliopistojen julkaisut kuihtuneet laitosmäärärahojen niukkuuden myötä, vai saadaanko tulosrahaa juuri laitosjulkaisujen kautta? Merkitseekö valtiovalnan satsaus tieteelliseen tutkimukseen myös sitä, että valtion tieteelliset tutkimuslaitokset voivat kustantaa entistä upeampia sarjoja? Onko enää kukaan huolissaan tieteellisten seurojen sarjoista: oman laitoksen tai tutkimuslaitoksen julkaisu osoittaa tuloksen välittömämmin kuin valtakunnallisen tieteellisen seuran sarja? Kuitenkin lähtökohtaisesti valtakunnallinen ja maamme koko tiedeyhteisön asiantuntemusta edustava tieteellinen seura olisi kyseessä olevan käsikirjoituksen tason arvioinnin kannalta oikea foorumi.

Tieteellinen julkaisu toiminta on siirtynyt digitaaliseen formaattiin - tämänkin lehden artikkeleista enää vain muutama poikkeus tulee pelkästään mekaanisella kirjoituskoneella tehtynä. Tieteellisten seurain valtuuskunnankin piirissä pohditaan kysymyksiä, miten julkaisukäytännöt saadaan järjestettyä vastaamaan nykytekniikan antamia mahdollisuuksia. Samalla kun tutkija kirjoittaa tekstiään, hän voi tehdä sen tavalla, joka mahdollistaa monimuotoisen julkaisemisen. On vain sovittava, kuinka järjestetään tekijänoikeudet, kuka ylläpitää verkkoversion perustana olevan serverin, kuka vastaa pitkäaikais säilytyksestä - sekä monet muut käytännön kysymykset.

Uudet mediat eivät suinkaan merkitse sitä, että perinteinen julkaiseminen paperille loppuisi. Eivät kuvitelmat paperittomasta toimistosta suinkaan ole toteutumassa, ja tieteellisten seurojen jäsenet haluavat varmasti lehtensä ja kirjansa myös paperilla. Esimerkiksi kirjastot ovatkin joutuneet epäkiitolliseen asemaan: julkaisu on hankittava sekä painetussa muodossa että välineet myös samojen ja muidenkin sähköisten versioiden lukemiseen ja tallentamiseen.

Kansainvälisestikin tieteellinen julkaisu toiminta on ajautunut kestävättömään tilanteeseen. Saadakseen artikkelinsa ns. kansainväliseen sarjaan tutkija joutuu usein jopa maksamaan

kustantajalle, joka kaupallisten tavoitteiden mukaisesti ottaa tilanteesta irti kaiken hyödyn. Tuloksena on erittäin kalliita sarjoja, joiden tilausmaksujen kanssa tieteellisten kirjastojen on pakko painia. Mm. Yhdysvalloissa onkin käyty keskustelua siitä, eikö sittenkin olisi mielekkäämpää hoitaa julkaisutoimintaa entistä lähempänä tiedeyhteisöä ja nimenomaan tieteellisten seurojen kautta.

Maamme tieteellisten seurojen ja niiden kirjastojen yksi ensimmäisiä toimia oli avata kansainvälisiä yhteyksiä julkaisuja vaihtamalla. Nyt on pohdittava, miten tämä perinne voi jatkua, kun julkaisut ilmestyvät digitaalisina.

Tieteellisen tiedon levittäminen ei ole koskaan rajoittunut pelkästään tekstiin tutkijalta toiselle. Suomen tiedeyhteisössä on lukuisia esimerkkejä siitä, miten etevät tutkijat ovat halunneet - joko kirjoin, yleisöluennoin tai muulla tavoin - kertoa tieteellisen tutkimuksen tuloksista laajalle yleisölle.

Julkaiseminen kansainvälisissä sarjoissa ei ole riittänyt, ja hyvä niin. Tieteen päivät ovat hyvä esimerkki tästä. Yhä edelleen on syytä kantaa huolta esimerkiksi siitä, miten nuorille kerrotaan tieteestä. Lasten ja nuorten tietokirjoille ei näytä löytyvän tekijöitä ainakaan Suomessa. Kun tämä on tosiasia, ns. tieteellisestä lukutaidosta on syytä olla huolissaan.

Tieteen tunnetuksi tekemisestä on toki kannettu huolta, mistä Tieteen päivien lisäksi hyviä esimerkkejä ovat vaikkapa *Tiede- ja Hyvä terveys* -lehdet. Tiedekeskus Heureka on jo yli kymmenen vuoden ajan tehnyt työtä tieteellisen tutkimuksen tulosten kertomiseksi niin, että mahdollisimman monet - lapset ja nuoret mukaan lukien - ymmärtäisivät, mistä villakoiran ytimessä kulloinkin on kyse. Monien muiden kulttuurilaitosten tavoin Heureka tarvitsee julkista rahoitusta, ja opetusministeriön viimeaikaiset päätökset ovatkin näiltä osin rohkaisevia.

Paljon on kuitenkin vielä tehtävää. Tiedonjulkistamisen neuvottelukunnalle ollaan luomassa entistä paremmat mahdollisuudet edistää tämän alueen toimia. Enää ei riitä se, että jokainen yliopisto ja jokainen laitos tai tutkimusyksikkö erikseen kertoo omasta työstään. Ei riitä sekään, että väitöskirjat saavat näkyvän osan sanomalehtien palstoilla - kun väittelijän myöhemmät ja mahdollisesti hyvinkin merkittävät tutkimustulokset eivät enää saavutakaan lehden kiinnostusta.

Tieteelliset seurat ja Tieteellisten seurain valtuuskunta niiden kattojärjestönä ovat viimeisen kymmenen vuoden aikana saaneet yhä enemmän näkyvyyttä suomalaisessa yhteiskunnassa. Tämä luo hyvän pohjan edistää sekä tieteellistä julkaisutoimintaa että tieteestä tiedottamista laajemminkin.

Kirjoittaja on toiminut Tieteellisten seurain valtuuskunnan toiminnanjohtajana vuodesta 1987; huhtikuun alussa hän siirtyy Kordelinin säätiön asiamieheksi.

